

Hamalová, Dagmar

Pedagogická vědecká sdružení působící v Brně mezi dvěma světovými válkami

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1994, vol. 43, iss. 128, pp. [103]-109

ISBN 80-210-1412-1

ISSN 0068-2705

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112815>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DAGMAR HAMALOVÁ

PEDAGOGICKÁ VĚDECKÁ SDRUŽENÍ PŮSOBÍCÍ V BRNĚ MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

První české spolky, zaměřené na oblast výchovy a vzdělávání, se utvářely na konci 19. a na počátku 20. století, především z učitelské iniciativy. Ve 20. a 30. letech vzniklo několik společností, které si stanovily za cíl prohloubení vědecké úrovně pedagogiky. U jejich zrodu stáli členové akademické obce Masarykovy univerzity, která kromě vzdělávacích cílů, směřovala zároveň k rozšiřování vědeckých aktivit. Pedagogické společnosti přispívaly k prohlubování spolupráce mezi jednotlivými vědními obory, především pedagogikou, psychologií, sociologií, filozofií a lékařskými disciplínami, zároveň podporovaly komunikaci mezi prakticky působícími učiteli, rodičovskou veřejností, školskými úředníky a vědeckými odborníky.

K prvním významným brněnským sdružením, která si, mimo jiné, kladla také vědecké cíle, patřila Českolovenská pedagogická společnost v Brně, založená v roce 1914. Mezi jejími členy najdeme E. Babáka, O. Chlupa, J. Uhra, kteří ve 20. a 30. letech iniciovali vytvoření nových pedagogických sdružení Společnosti pro péči o dítě a jeho výzkum, Nových škol, Pedagogického centra a Volného pedagogického sdružení.

Společnost pro péči o dítě a jeho výzkum vznikla 13. 3. 1921 na podnět Edvarda Babáka, který byl jejím prvním předsedou. Jako cíl si toto sdružení vytyčilo: „a/ starati se o tělesný a duševní rozvoj dítěte a to všemi výchovnými prostředky ve školách, v rodinách a veřejném životě. b/ studovati dítě vědecky.“ (Stanovy Společnosti pro péči o dítě a jeho výzkum. Moravský zemský archiv, 3193/č.j.1488/50). V roce 1923 se vyhranil charakter tohoto sdružení a v souladu s důrazem na výzkum dítěte byl změněn jeho název na Společnost pro výzkum dítěte a péči o dítě. Prof. Babák získal pro práci ve Společnosti řadu vysokoškolských učitelů: z Lékařské fakulty např. V. Teyrovského, K. Bělohradského, O. Tayschla, J. Ročka, z Filozofické fakulty to byli O. Chlup, M. Rostohar (od roku 1926 do roku 1940 a od roku 1946 do roku 1948 předseda tohoto spolku), J. Uher, V. Chmelář, J. Dvořáček, později R. Konečný, J. Vaňek, L. Kolaříková (předsedkyně od roku 1948 do roku 1950).

I když Filozofická fakulta měla ve Společnosti pro výzkum dítěte a péči o dítě významné zastoupení z Pedagogického a Psychologického semináře, na sjezdech tohoto spolku přednášeli, kromě jiných, také I. A. Bláha, J. Tvrdý, F. Trávníček, přesto děkan K. Svoboda považoval účast Filozofické fakulty na činnosti tohoto spolku za nedostatečnou a ve své vystoupení na pátém sjezdu tohoto sdružení uvádí: „Již z názvu ohlášených výkladů vidíme, že mu (sjezdu) bude naše fakulta velikou dlužnicí, neboť se probírané náměty týkají psychologie, sociologie, estetiky, lingvistiky, nehledě k vlastní pedagogice. Přál bych si, aby filozofická fakulta svůj dluh aspoň částečně splatila, a to vlastními studii pedagogickými, psychologickými, sociologickými i filozofickými, podložením veškerého zkoumání, neboť bez něho — jako bez lásky k dítěti se neobejde ani pedagogika, nemá-li se státi snůškou bezcenných pozorování.“ (V. sjezd (první slovenský) pro výzkum dítěte. Brno 1934).

Z učitelů nižšího a středního školství se na činnosti Společnosti pro výzkum dítěte a péči o dítě podíleli především: S. Vrána, J. Ryšavý, J. Bartoň, F. Pražák, O. Dokoupilová, L. Pulkrábek.

Prvním sídlem tohoto spolku se stal fyziologický ústav lékařské fakulty, později se Společnost pro výzkum dítěte a péči o dítě přestěhovala do budovy Na rejdšti. 4. 4. 1923 byl otevřen Ústav pro výzkum dítěte, jehož přednostou se stal E. Babák. Činnost tohoto ústavu probíhala v sekcích: pedagogické, lékařsko-hygienické, psychologické a v poradně pro děti a výzkum žactva. Poradna, na jejímž chodu se podíleli také O. Chlup, M. Rostohar a J. Dvořáček, nabízela pedagogicko-psychologická vyšetření dětí a konzultace rodičům a učitelům. Zájem o služby nabízené poradnou dokládá fakt, že již v roce 1923 nemohla uspokojit všechny zájemce. Od roku 1924 Ústav pro výzkum dítěte rozšířil svou činnost také na oblast výzkumu. Do projektu, který ústav organizoval, bylo zapojeno pět brněnských škol a pro lékařská, psychologická a pedagogická šetření byly sestaveny testy a dotazníky. Do výzkumu se zapojili prof. Rostohar, který ověřoval testy cizí na poměrech našich, tajemník Pražák zkoumal zásobu představ a vědomostí dítěte velkoměstského (na podkladě jím vypracovaného tištěného dotazníku konány podobné pokusy v Českých Budějovicích, Plzni a v řadě venkovských míst), učitel St. Vrána zkoumal pozornost dítěte šestiletého (sestavil k tomu účelu své testy), asistent dr. Teyrovský a učitel Pulkrábek napodobování a ekonomii pohybů. O. Dokoupilová asociaci a reprodukci představ ve třídě elementární... Sociální prostředí dítěte zkoumal na podkladě vlastního dotazníku instr. sociální péče M. Šilha.“ (Zápis z valné hromady konané 8. 12. 1924. Moravský zemský archiv, 3193/č.j.1488/50).

Na objednávku Školského úřadu Ústav pro výzkum dítěte vypracoval psychologické dotazníky pro školy a pro školní lékaře. V roce 1922 Společnost otevřela vlastní knihovnu, která později přešla v Ústřední pedagogickou knihovnu.

Výzkumu dítěte byly věnovány pravidelné sjezdy, pořádané Společností pro výzkum dítěte a péči o dítě od roku 1922. Na těchto společných setkáních se účastníci seznamovali s výsledky vědeckých výzkumů v oblasti pedologie

(vědecké oblasti zaměřené na výzkumy a studium dítěte). První sjezd stanovil jako cíl společnosti vytvoření Ústavu pro výzkum dítěte s laboratoří, knihovnou, pokusnou školou a poradnou. Až na pokusnou školu se podařilo tento záměr uskutečnit. Druhý sjezd, svolaný v roce 1925 do Brna, byl věnován problematice pohlavní výchovy. V roce 1926 se v Praze uskutečnil třetí sjezd. Jeho ústředním tématem byly „Vědecké základy činné školy“, Účastníci se v rezoluci vyjádřili k připravované školské reformě, doporučovali „ideové spojení mateřské školy s elementární třídou obecnou vzájemnou spoluprací učitelstva“, zdůrazňovali „jednotný duch reformy od školy mateřské až po školy vysoké“. (III. sjezd pro výzkum dítěte. Praha 1926). Čtvrtý sjezd pro výzkum dítěte se konal v roce 1930 v Bratislavě se základní myšlenkou „Dobře mohou vésti dítě mně svěřené jen tenkrát, rozumím-li mu dobře, znám-li je do hloubky. Účinná pedagogie (vedení v nejširším smyslu) staví bezpečně jenom na pronikavé pedagogosii (znalosti dětí).“ (IV. sjezd pro výzkum dítěte. Praha 1931). Pátý (první slovanský) sjezd proběhl v roce 1933 v Brně za účasti 880 zástupců z Československa i zahraničí a jeho tématem bylo „dítě vstupující do školy a puberty.“ Druhý slovanský sjezd, plánovaný na rok 1937 do Polska, se vzhledem k zosťující se politické situaci již nekonal.

Zásluhou E. Babáka, který udržoval těsné kontakty s učiteli a rodiči, se společnosti podařilo sladit činnost v oblasti osvětové s vědeckými aktivitami. Pro širokou veřejnost toto sdružení organizovalo výstavy, semináře, přednáškové kurzy, diskusní schůze. Dvakrát ročně probíhaly přednáškové cykly s názvem „Dítě“, které byly věnovány otázkám vývoje dítěte. Debatní schůze, pořádané od května 1921, dávaly rodičům možnost prodiskutovat otázky výchovy s odborníky. „...Zajímavé nač se tam hlavně rodiče ptali. Zajímali se o otázky kojené, výživu dítěte, otázku dědičnosti.“ (Pražák, F.: Práce prof. Babáka ve Společnosti pro výzkum dítěte a péči o dítě. In: Památce E. Babáka. Brno 1927).

Bohatou činnost společnosti se po válce nepodařilo obnovit a 27. 3. 1950 se členové výboru dohodli na jejím rozchodu a splynutí se Společností pedagogického musea.

Společnost pro výzkum dítěte a péči o dítě se věnovala problematice školních lékařů, podílela se na rozvoji poradenství v Brně. Toto sdružení patřilo ve své době, díky péči prof. Babáka, k nejvýznamnějším pedagogickým vědeckým sdružením v Československu. Přispělo k rozvoji výzkumů dítěte, stálo u zrodu brněnské pedagogické knihovny. Činnost Společnosti byla se zájmem sledována nejen odborníky, ale také školskými úřady, učitelskou a laickou veřejností.

Další brněnským spolkem, založeným 11. 9. 1924 O. Chlupem, byla československá odbočka Mezinárodní ligy pro novou výchovu Nové školy. Toto sdružení si za cíl vytyčilo: hodnocení veškeré výchovné a školní práce a vytvoření nové svobodné školy na základech vědeckých. Svobodná škola měla rozvíjet osobnost dítěte, respektovat jeho zájmy, které se, jak se uvádí v zásadách Mezinárodní ligy pro novou výchovu, projevují v rukodělné, rozumové, umělecké

a společenské činnostech. Další ze zásad, které propagovalo hnutí Nových škol, bylo spojení školy se životem, příprava člověka na plnění občanských, národních a lidských povinností. (Nové školy 1926, č.1). Jak uvádí O. Chlup „nová výchova usiluje o to, aby v dítěti vypěstovala podnikavost, tělesnou i duševní, podnikavost, jejímž cílem jsou nejen poznatky oboru věd, nýbrž také vlastní iniciativa, jednání v souhlase s poznáním.“ (Chlup, O.: O novu školu. In: Nové školy 1926, č. 1).

Společnost Nových škol pořádala přednáškové cykly, semináře a kurzy nejen v Brně, ale také v odbočkách na venkově (např. odbočky boskovského nebo tišnovského okresu). Spolek vydával díla domácí i světové pedagogické literatury, provozoval vlastní knihovnu, která se později stala součástí knihovny Pedagogického semináře Filozofické fakulty. Významná byla činnost směřující k uplatňování nových pedagogických poznatků v praxi a zakládání pokusných tříd (např. pokusná třída O. Chlupa při pedagogickém semináři, reformní pokusy na měšťánské škole v Černé Hoře za metodického vedení J. Uhra, v Letovicích za účasti S. Velinského, nebo v Lysicích a ve Svitávce).

Spolek vydával stejnojmennou pedagogickou revue, kolem které se soustředili stoupenci reformy školy. V časopise byly zastoupeny jak odborné články z oblasti pedagogiky a psychologie, tak příspěvky učitelů s netradičními postupy a metodami, které se pokoušeli uplatňovat ve výuce. Revue sledovala aktuální dění ve školství, kriticky se vyjadřovala k činnosti Ministerstva školství a národní osvěty, seznamovala s domácími i zahraničními novinkami pedagogické literatury. Na stránkách časopisu probíhala diskuse k připravované školské reformě, členové Nových škol zde polemizovali s reformními postupy, iniciovanými V. Příhodou.

V tomto sdružení působili M.Kubíček, B. Kratochvíl, A. Menšík, K. Prýgl, H. Synek a další, z Filozofické fakulty kromě O. Chlupa i J. Uher, S. Velinský a J. Dvořáček.

Od roku 1939 činnost Nových škol upadá. 15. 5. 1950 je na valné hromadě za přítomnosti 8 členů jako úkol spolku stanoveno „sledování pedagogických pokrokových proudů ve světové pedagogické literatuře.“ (Zápis z valné hromady konané 15. 5. 1950. Moravský zemský archiv, 3272/č.j.145/51). 12. 4. 1951 Nové školy ukončily svou činnost.

I když sdružení Nových škol nepřesáhlo hranice Československa, šířilo zásady Mezinárodní ligy pro novou výchovu u nás, což se v pokusných třídách promítalo v uplatňování nových didaktických metod, v novém chápání vztahu učitele a žáka i v hledání nového místa školy a vzdělání ve společnosti. Nové školy se tak zasloužily o prohloubení diskuse k připravovaným změnám ve školství.

4. 5. 1930 Ústřední spolek Jednot učitelských na Moravě založil Pedagogické centrum. Jeho prvním předsedou se stal J. Uher. Účelem společnosti bylo: „Podporování pokroku v československém školství na základech vědecky opodstatněných a sjednocení všech institucí tomuto účelu sloužících (např. Pedago-

gická akademie, Pedagogický seminář, Škola vysokých studií pedagogických aj.)“ (Stanovy Pedagogického centra. Moravský zemský archiv, 2605/č.j.80748).

Při Pedagogickém centru fungovaly sekce: sociologická, řízená I. A. Bláhou, didaktická, pod vedením B. Cechla a A. Menšíka a biologická, jejímž předsedou byl J. Bělehrádek. V pracovním programu sociologické sekce stanovil I. A. Bláha tyto úkoly: „výzkum dítěte, rodiny a dítěte, školy a dítěte, výchovná funkce školy, učitel“, dále I. A. Bláha uvádí: „... šlo by o vyšetření sociálních vlivů na dítě, na učitele, na organizace, v jejichž rámci výchovný proces probíhá, na metody výchovné, na vyučovací látku, na ideál výchovný ...“ (Bláha, I. A.: Pracovní program sociologické sekce Pedagogického centra. In: Věstník Ústředního spolku jednot učitelských v zemi Moravskoslezské 1932, č. 1).

Semináře, shromáždění učitelstva a pedagogické dny, pořádané společností, probíhaly převážně v Brně a byly z velké části věnovány reformním postupům a metodám ve vyučování. Pedagogické centrum se mimo jiné pokusilo zřídit v deseti moravských městech reformní semináře, ale tento záměr se neuskutečnil pro nedostatek finančních prostředků.

Společnost zastavila svou činnost v roce 1935 a v roce 1938 oficiálně zanikla.

Při Pedagogickém centru byla v roce 1935 založena sekce mladých — Volné pedagogické sdružení. V tomto spolku J. Uher spojil své žáky, bývalé posluchače Pedagogické akademie, a podpořil tak jejich další kontakt s pedagogickou teorií. Od roku 1933 vycházel časopis Volné pedagogické sdružení, nejprve jako příloha Nových škol a od roku 1937 do roku 1938 samostatně. Časopis z velké části obsahoval dopisy jednotlivých členů Volného pedagogického sdružení s každodenními problémy z učitelské praxe. Na sjezdech a seminářích si nastupující učitelé sdělovali vlastní zkušenosti, diskutovali o odborných, společensko-kulturních a sociálních problémech.

Činnost Volného pedagogického sdružení byla organizována v pedagogické, psychologické, tělovýchovné, sociologické sekcích a v sekci pro estetickou výchovu. Na vedení sekcí se podíleli kromě J. Uhra také I. A. Bláha, J. Tvrđý, R. Konečný a další. Pro Volné pedagogické sdružení byla příznačná levicová orientace, jako důsledek sociálních problémů, s kterými se potýkali čerství absolventi Pedagogických akademií a učitelských ústavů.

Volné pedagogické sdružení, stejně jako Pedagogické centrum, usilovalo o sdružení učitelů a pedagogických pracovníků různých typů vzdělávacích zařízení. Tento spolek, během své pětileté činnosti přispěl k šíření myšlenek činné školy.

V roce 1946 se S. Vrána pokusil v Brně založit Spolek pro podporu pedagogického bádání a výzkumnictví, který měl mimo jiné: „Sdružití přátele a příznivce pedagogického bádání a výzkumnictví v zemi Moravskoslezské... Sledovat důležité zjevy v oboru pedagogického bádání... Podávat petice, dobrá zdání a návrhy povoláním činitelům, jimiž by se přispělo k podpoře, k lepší organizaci a k zvýšení zájmu o pedagogické bádání a výzkumnictví...“ (Stanovy Spol-

ku pro podporu pedagogického bádání a výzkumnictví. (Moravský zemský archiv, 3172/č.j. 40965/48). Tento spolek se však vůbec neustavil, protože, jak uvedl S. Vrána na policejním ředitelství: „...veškerí interesenti byli velmi zaneprázdněni vybudováním státního výzkumného ústavu pedagogického.“ (Moravský zemský archiv, 3172/č.j.40965/48).

Pedagogické spolky a společnosti zaujímaly, spolu s dalšími pedagogickými institucemi, jako byla Škola vysokých studií pedagogických, Pedagogický seminář Filozofické fakulty, významné místo v oblasti pedagogického výzkumu. Na jejich činnosti se výrazně podíleli členové akademické obce Masarykovy univerzity. Z Lékařské fakulty to byl především E. Babák, z Filozofické fakulty pak O. Chlup, J. Uher, M. Rostohar, R. Konečný, V. Chmelař, J. Dvořáček, I. A. Bláha.

Činnost pedagogických spolků a společností směřovala k zdokonalování vzdělávací a výchovné soustavy a k zlepšování péče o děti, která měla být soustavou, odbornou a měla být poskytována všem. Tato vědecká sdružení se zároveň podílela na organizaci vznikajícího pedagogicko-psychologického poradenství v Brně. Spolkové aktivity přispívaly nejen k rozvoji vědecké úrovně pedagogiky, ale zároveň představovaly výraznou aktivitu v oblasti osvěty.

Literatura

- Bláha, I. A.: Pracovní program sociologické sekce Pedagogického centra. In: Věstník Ústředního spolku jednot učitelských v zemi moravskoslezské 1932, č.1.
 Chlup, O.: O novou školu. In: Nové školy 1926, č.1.
 Pražák, F.: Práce prof. Babáka ve Společnosti pro výzkum dítěte a péči o dítě. In: Památce E. Babáka. Brno 1927.
 Stanovy České pedagogické společnosti. Moravský zemský archiv, 3193/č.j.1487/50.
 Stanovy Nových škol. Moravský zemský archiv, 3272/č.j.145/51.
 Stanovy Pedagogického centra. Moravský zemský archiv, 2605/č.j. 80748.
 Stanovy Společnosti pro výzkum dítěte a péči o dítě. Moravský zemský archiv, 3193/č.j.1488/50.
 Stanovy Spolku pro podporu pedagogického bádání a výzkumnictví. Moravský zemský archiv, 3172/č.j.40965/48.
 Volné pedagogické sdružení 1937, č.1.
 III. sjezd pro výzkum dítěte. Praha 1926.
 IV. sjezd pro výzkum dítěte. Praha 1931.
 V. sjezd (první slovanský) pro výzkum dítěte. Brno 1934.

PEDAGOGICAL ASSOCIATION IN BRNO BETWEEN TWO WORLD WARS

This study is devoted to problems of pedagogical scholarly associations, that were working in Brno between two world wars. A lot of members of the academic community of the Masaryk university take an important part in the activities of the associations (The Society of Children's Research and of Children's Care, The New Schools, The Pedagogical Centre, The Free Pedagogical Association). One of the most important representatives of the Medical Faculty was E. Babák, the founder of The Society of Children's Research and of Children's Care, the Faculty of Arts was represented by O. Chlup, who was the initiator of The New Schools, and by J. Uher, the chairman of The Pedagogical Centre and founder of The Free Pedagogical Association.

PEDAGOGICKÁ VĚDECKÁ SDRUŽENÍ PŮSOBÍCÍ V BRNĚ
MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

The Society of Children's Research and of Children's Care participated in the development of children guidance, it was working in the field of doctors for children and was also one of the founders of pedagogical library. The main principles of the International League for New Education were propagated by The New Schools. Reformatory teaching methods was also one of the main subject of the Pedagogical Centre.

Besides cultural and educational aims, the above stated pedagogical associations had also scholarly aims, together with pedagogical institutions e. i. The School of Pedagogical Studies, The Pedagogical Seminar of the Faculty of Arts, they played an essential role in the development of the research in the pedagogical field.

